

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIJ TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
NEMIS FILOLOGIYASI KAFEDRASI**

**FONETIKA VA FONOLOGIYA FANLARINING TARG‘IBOTCHISI,
FILOLOGIYA FANLARI NOMZODI, PROFESSOR
ZIYOVUDDIN TOSHOV
tavalludining 80 yilligiga bag‘ishlangan**

**“HOZIRGI GLOBALLASHUV DAVRIDA
FONETIKA VA FONOLOGIYANING
DOLZARB MUAMMOLARI”**

mavzusidagi xalqaro ilmiy anjuman

20-oktyabr 2023-yil

Buxoro – 2023

ANTROPONIM SHAXSIY ISM SIFATIDA

I.K.Koziyeva

BuxDU, rus tilshunosligi kafedrası o`qituvchisi

Annotatsiya: *Maqolada antroponim shaxsiy ism, obyektning individualizatsiyasining o'ziga xos xususiyatiga ega ekanligi: nominatsiyaning har bir ob'ekti (shaxs) ismga ega ekanligi haqida aytiladi. Yana nomlar registri cheklanganligi, shaxsiy ismlar takrorlanishi, bu esa qo'shimcha nom berishga majbur qilinishi haqida bayon etiladi. Maqolada rivojlangan jamiyatda shaxsning rasmiy nomi uning nomi formulasiga egaligi ta'kidlangan.*

Kalit so'zlar: *Antroponim, onomastika, o'zbek antroponimikasi, shaxsiy nomlar, tilshunoslik, antroponimiya, leksik tizim.*

Antroponomika (yunon tilidan. anthropos-inson va ónyma -ism) - bo'lim onomastiklar, antroponimlarni o'rganish-odamlarning o'z nomlari: shaxsiy ismlar, patronimlar (otaning ismi), familiyalar, umumiy ismlar, laqablar va taxalluslar (individual yoki guruh), kriptonimlar (yashirin ismlar), adabiy asarlarning antroponimlari (adabiy antroponomika), folkloridagi qahramonlar, afsonalar va ertaklarda. Antropologiya folklor va kanonik shaxsiy nomlarni, shuningdek, bir xil ismning turli shakllarini aniqlaydi: adabiy va dialekt, rasmiy va norasmiy.

Antroponim, ayniqsa, shaxsiy ism, ob'ektning individualizatsiyasining o'ziga xos xususiyatiga ega bo'lgan boshqa ko'plab nomlardan ajralib turadi: nominatsiyaning har bir ob'ekti (shaxs) ismga ega. Nomlar registri cheklangan. Shaxsiy ismlar takrorlanadi, bu esa qo'shimcha nom berishga majbur qiladi. Rivojlangan jamiyatda shaxsning rasmiy nomi uning nomi formulasiga ega: antroponimlarga va umumiy ismlarga (etnonimlarga, qarindoshlik nomlariga, mutaxassislikka, kasb-hunarga, unvonlarga, unvonlarga va boshqalarga) amal qilishning muayyan tartibi.

Antropologiya nomini olib kelishi mumkin bo'lgan ma'lumotlarni o'rganadi: insoniy fazilatlarining xarakteristikasi, shaxsning otasi, oilasi, oilasi bilan aloqasi, millati, kasb-hunar turi, har qanday hududdan kelib chiqishi, mulk, kast. Nominatsiyasi, aniqlash, farqlash, yoshi bilan bog'liq nomlari o'zgarishi, ijtimoiy yoki oilaviy ahvol o'zgarishi, boshqa millat odamlar orasida hayot, yashirin jamiyatlarga kirish, boshqa e'tiqodga o'tish, tabu va boshqalar. Sotsializm davridagi nomlarning xususiyatlari, jamiyatning mafkurasiga yangi nomlar uchun asos yaratgan yangi tushunchalarni kiritish orqali maxsus o'rganiladi.[3, 92]

Ko'pgina Evropa madaniyatlarida bo'lgani kabi, rus tilidagi nominal formulada ham umumiy qabul qilingan adabiy va til normasi shaxsiy nom bilan boshlangan so'zlar tartibli, lekin u qattiq yozilmagan va ba'zi muayyan holatlarda undan chiqib ketadi, bu xato emas.[4, 53]

Boshqa xalqlarning rus nomlarini moslashtirish, odatda, bir yoki bir nechta fonetik o'zgarishlar va ko'pincha otasining paydo bo'lishi bilan birga keladi.

Ismlar, otasining ismi va taxalluslari qadim zamonlardan beri ma'lum bo'lgan. Shu bilan birga, qadimgi manbalar har doim masihiygacha bo'lgan ismlarni (tug'ilganda berilgan) va taxalluslarni (keyingi davrda sotib olingan) aniq belgilashga yordam bermaydi. Rossiyada ismlar juda kech paydo bo'lib, odatda, ular ota-bobolarining nomlari va taxalluslaridan tashkil topgan. 14-15 asrlarda birinchi bo'lib Knyaz va boyarlarning ismlari olingan. Biroq, 16 asrda noma'lum boyar familiyalarining merosi juda beqaror edi. Keyin ular savdogarlar va ruhoniylarning ismlarini sotib oldilar. 19 asrning o'rtalarida, ayniqsa 1861da serflikni bekor qilgandan so'ng, dehqonlarning ismlari shakllanadi. Familiyalarni sotib olish jarayoni asosan 30 asrning 20-yillariga to'g'ri keldi.

Rus antroponimining an'anaviy ravishda ishlatiladigan tarkibiy qismlari mavjud bo'lib, unda inson nomlanishining turli modellari shakllanishi mumkin:

Ism - tug'ilishda berilgan shaxsiy ism odatda bitta, ammo qadim zamonlarda bir nechta nomlar berilishi mumkin edi.

Kichraytirilgan (hipokoristik) ism — - ismning norasmiy shakli, ma'lum qo'shimchalar yoki qisqartirishlar yordamida tuzilgan. (Mariya — Masha — Mashka — Many — Musya va

boshqalar, Aleksandr — Sasha — Sashura — Shura — Sanya — Shurik — Iskander; Nikolay — Kolya — Kulusik-Kolyan va boshqalar) yordamida shaxsiy nomning norasmiy shakli. Yangi davrda taxallus bilan chegaralanadigan bunday shakllar familiyalar (Kislov — nordon, Panov — Pan) dan ishlab chiqariladi, bu jarayon, tarixiy jihatdan teskari familiyalar shakllanishi.

Otasining ismi - patronim, otaning ismini ko'rsatish. U - (b)ich,- (b) qo'shimchalaridan iborat; qadim zamonlarda -zamonaviy familiyalarga o'xshash bo'lgan (bolgar tilida saqlanib qolgan).

Familiya – avlodan-avlodga erkak tomonidan meros bo'lib o'tadi. Odatda, asl rus familiyasi-ov/-ev/-yov (ikkinchi tuslanish asoslaridan: Petrov, Konev) yoki-in/-in (birinchi halokatning asoslaridan: Fomin, Sinitsin) ; - ski / - tskiy (Rojdestvenskiy, Visotskiy); - oy (Tolstoy); kamroq -ix/ -ix (Russkix, Petrovix); ruslar uchun kamroq xarakterli (boshqa Sharqiy slavyanlardan farqli o'laroq) nol qo'shimchali familiyalar (Bobyor, Vorobey va boshqalar).

Laqab - tug'ilishda berilmaydigan va muayyan o'ziga xos xususiyatlar yoki hodisalar bilan bog'liq bo'lgan shaxsiy nom. Qadim zamonlarda ko'plab taxalluslar juda barqaror va deyarli rasmiy ishlatilishi xarakterli bo'lgan (masalan, Ivan Kalita, Vasiliy Yesifovich Nos — Novgorodlik posadnik kabi) lekin hozir ham laqablar norasmiy ravishda keng qo'llaniladi, ayniqsa yoshlar ijtimoiy guruhlarida, ular aslida shaxsni ko'rsatishning asosiy vositasi bo'lishi mumkin.

ADABIYOTLAR:

1. Begmatov E. A. O'zbekiston nomlari ma'lumotiismlari ma'nosi (izoxlilug'at). 14 600 ismlar izoxi.2-nashri. — Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi (lug'at), 2007. — 608 r.
2. Nafasov T. Markayev O'tish: Saytda Harakatlanish, Qidiruv O'zbek etnoantroponimlari // Onomastika O'zbekiston onomastikasi. Sat. tez. II rep. ilmiy-amaliy.conf. - Qarshi, 1989. — P. 136-140.
3. Nikonov V. A. Ism va jamiyat. -M.: Ilmiy. 1974. — 278 p.
4. Superenskaya A.V. Atoqli otlar struktrasi fonologiya va morfonologiya. -M.: Nauka, 1969.
5. Koziyeva I. K. The history of the development of Russian антропонимы//Международный журнал языка, образования, перевода. – 2022. – Т. 3. – №. 3.

Сидоркова Л.Р. ПОЛЕВАЯ СТРУКТУРА ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ, ФУНКЦИОНИРУЮЩЕЙ В МЕДИАТЕКСТЕ	293
A.R.Ziyodullayev. EPONIMLAR TASNIFI TILSHUNOSLAR TALQINIDA.....	295
A.R.Ziyodullayev. MYTHONYM - BASED EPONYMS.....	296
R.Sh.Bozorova. EINE VERGLEICHENDE STUDIE ÜBER HYDROPOETHONYM	297
A.T.Вохидов. К ВОПРОСУ О КЛАССИФИКАЦИИ КОНЦЕПТОВ В КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКЕ.....	300
О.Х.Мехриддинова. ИЗУЧЕНИЕ КАТЕГОРИИ ТЕМПОРАЛЬНОСТИ В ЯЗЫКОЗНАНИИ XXI ВЕКА	301
H.Q.Ro‘zmetov. PLEYADA SHOIRLARINING FRANSUZ TILINI ADABIY TIL SIFATIDA TAKOMILLASHTIRISHI HAQIDA	303
D.Z.Nayotova. KONSEPT TUSHUNCHASINING NAZARIY ASOSLARI.....	305
Г.Хожаметова. Методико-лингвистические принципы анализа фразеологической деривации в английском языке	308
Z.I.Azimova. O‘ZBEK TILIDA OLMOSHLARNING MAQOLLARDA QO‘LLANILISHI	310
P.D.Nazarov. NEMIS MADANIYATINI O‘RGANISHDA TARKIBIDA MILLIY TAOM NOMLARI VO‘LGAN IBORALARDAN FOYDALANISH.....	313
З.Р.Джураева, С.М.Остонова. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОПРОСИТЕЛЬНЫХ КОНСТРУКЦИЙ В ПОЭЗИИ	315
Бегматова Раъно Фахридиновна. МУЛОҚОТДА КООПЕРАЦИЯНИ ТАЪМИНЛАШДА СОЛИДАРЛИК СТРАТЕГИЯСИНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ (ЎЗБЕК ТИЛИ МИСОЛИДА).....	317
Л.А.Туйлиева. СЕМАНТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА ГЛАГОЛА «расцвести»	319
I.K.Koziyeva. Antroponim shaxsiy ism sifatida.....	321